

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора філософських наук,
доцента, професора кафедри філософії**

**Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**

ПРЕПОТЕНСЬКОЇ МАРИНИ ПЕТРІВНИ

на дисертацію

МРИНСЬКОЇ НАТАЛІЇ ОЛЕКСАНДРІВНИ

**«Мужність бути особистістю в ситуації інвалідності
(екзистенціальні та соціокультурні аспекти)»,**

**поданої до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора філософії PhD за спеціальністю 033 «Філософія»**

Актуальність дисертаційного дослідження. Дисертація Наталії Мринської має значущу актуальність, яка загострюється наразі подіями російсько-української війни. Тисячі воїнів повертаються додому із фізичними вадами й потребують всілякої реабілітації, адаптації до свого нового життя. Люди з інвалідністю, яка спричинена іншими причинами, також заслуговують набагато більшої уваги суспільства, створення для них сприятливих умов існування, психологічної підтримки та програм виховання оточення заради толерантного ставлення до інакшості ближніх. Вочевидь тема вимагає насамперед глобального філософського та міждисциплінарного осмислення, що в ідеалі надасть змогу розкрити шляхи практичних соціальних інновацій у зазначеному руслі.

Зазначимо, що дисертація має цілком логічну структуру, чітке визначення об'єкту та предмету, завдання, висновки, достатню апробацію та кількість опрацьованих першоджерел.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, оцінка змісту дисертації. Зосереджуючись на аналізі феномену мужності в граничних ситуаціях життя, дисертантка здійснює досить потужний огляд філософських

та міждисциплінарних підходів до теми, використовує при цьому ретроспективний та компаративістський методи. Велику увагу приділено надбанню екзистенціальної філософії, зокрема, ідеям Серена К'єркегора, показано еволюцію поглядів на дотичні проблеми у мислителів античності та подальших часів розвитку науки. Н. Мринська знаходить переконливі методологічні вектори дослідження у кореляції класичних та сучасних поглядів на проблеми людського буття у граничних ситуаціях, зокрема апелюючи до метаантропології Н. Хамітова як філософії буденного, граничного та метаграничного вимірів буття людини.

У 1 розділі розглянуто теоретико-методологічні основи дослідження. Зі стор. 29 розгортається огляд думок про проблеми інвалідності та терпимості й нетерпимості у працях Плутарха, Платона, Арістотеля, Сенеки. На стор. 38-42 аналізуються надбання християнської етики у контексті проблем каліцтва. Показано увагу до теми за часів Київської Русі, проведено смислові паралелі із міфологічними текстами та із гуманними настановами Г. С. Сковороди про людські взаємовідносини.

Переконливо показано принципову різницю у ставленні до людей з інвалідністю у тоталітарних та демократичних суспільствах. Аналіз соціальних практик у заданому руслі авторка вдало поєднує з аналізом теоретичних розмислів Пауля Тілліха (зі стор. 52). Розглянуто цинічне відношення з боку держав до людей, які постраждали від воєнних дій, після другої світової війни, в епоху нацизму та сталінізму. У розділі розпочато прискіпливу характеристику екзистенціалів страху, тривоги та відчаю, притаманних людям з обмеженими фізичними можливостями за умови складнощів соціалізації та адаптації у суспільстві (стор. 60-69). Заслугою авторки є також окремий параграф 1 розділу, де логічно уточнено провідні поняття дослідження.

Відзначимо також інновацію у поєднанні методологій екзистенціальної філософії та метаантропології, намічений міждисциплінарний філософсько-

психологічний підхід в аналізі теоретичних надбань з теми компенсаторного нігілізму А. Адлера (стор. 77).

Розділ 2 присвячено визначенню екзистенціальної специфіки буття людей з інвалідністю, виявлено типи їхніх особистостей. Задля класифікації провідних екзистенціалів буття людини з інвалідністю Н. Мринська зі стор. 83 звертається до досліджень С. К'еркегора, К. Ясперса, П. Тілліха, В. Франкла, Н. Хамітова тощо. Розгорнуто показано аспекти екзистенціальної еволюції типів «Естета» та «Етика» у соціокультурних вимірах буття особистості. Ідея граничної ситуації отримує практичне звучання в описі екзистенціалів страждання, самотності, сорому, відчаю, суїцидальних настроїв людини з інвалідністю. Окремо розкрито деструктивний характер поведінкового архетипу «Жертви» (зі стор. 123), доведено, що такий екзистенціальний вектор призводить до екзистенціальної порожнечі (стор. 136) та здатний стати поштовхом до самогубства.

На противагу цьому розкрито конструктивний план розвитку особистості метаграничного буття, яка, маючи фізичні обмеження, духовно переживає етап самоприйняття (стор. 152) та знаходить сили для самореалізації у суспільстві і задля практичної допомоги іншим. Можна погодитися з думкою авторки про те, що рух від самоприйняття до прийняття Іншого є вищим щаблем людського духу.

Розділ 3 розкриває сучасні обрії буття людей з інвалідністю та описує безпосередній досвід самої авторки дисертації. Зі стор. 169 Н. Мринська описує сучасний соціокультурний простір як не самий сприятливий для людей з інвалідністю. Підкреслюється відсутність відповідних опцій та обладнання для безпечного пересування містом, докладно розповідається про упереджене ставлення багатьох людей, перехожих та зівак, до людей з інвалідністю на вулицях міст. Цінним здобутком роботи є продемонстрований в даному розділі власний досвід дисертантки у справі адаптації до соціуму й знаходження особистісної мужності бути собою за умов фізичних обмежень.

Звернемо увагу на цікаве співставлення культу тілесної досконалості в наш час, що призводить до моди на пластичні операції відповідно «ідеалам» краси, та стереотипу сприйняття людей з інвалідністю як «неповноцінних». У зв'язку з цим простір сучасного міста описується як вкрай стресогенний для людей з обмеженими можливостями. Зі стор. 173 задається ідея мужності бути не тільки собою, а й мужності бути частиною спільноти та соціальних процесів у суспільстві. Це закономірно виводить на актуальність розвитку інклюзивної освіти та педагогіки. Зі стор. 176 докладно описується, яку велику користь може надати введення в освітній процес педагогів, які самі є людьми з інвалідністю, змогли подолати деструктивні стани та соціалізуватися й знайти нові життєві сенси. При цьому можна погодитися з авторкою, що екзистенціал милосердя, заявлений у тексті розділу, потребує додаткової уваги. Зі стор. 175 наведено міркування про принципову різницю милосердя і жалості, що принижує особистість, гальмує її духовну еволюцію. Відстоюючи необхідність посади викладача з інвалідністю в інклюзивному середовищі, дисертантка слушно пропонує поняття «подвійної інклюзії» та її практичне введення в педагогічний процес (стор. 177-192), що забезпечить більш високий адаптивний рівень дітей з інвалідністю до повноцінного життя у соціумі.

Окремим цікавим фрагментом розділу, на нашу думку, є апеляція до теорії «мовних ігор» Л. Вітгенштейна (зі стор. 183), що дозволяє розкрити природу конструктивного співчуття людям з інвалідністю як тим, хто вимушений переживати біль. Поняття болі стає «світом уявності» (стор. 185), що долає шаблони мови та розгортає більш креативне спілкування людей. Вочевидь переконливо звучать ідеї нової семантики і нових визначень в проблематиці інвалідності, певне заперечення сталих виразів у даному руслі, затверджених у свій час в ООН. Цілком логічно впливає пропозиція замінити словосполучення «людина з обмеженими можливостями» на «людина з *особливими* можливостями», що, вказуючи на проблему, зберігає людську гідність особистості й потенційно полегшує соціалізацію.

Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертації.

Новизна результатів полягає у системному дослідженні проблеми мужності бути особистістю в ситуації інвалідності, що сприяє виходу людини з граничних ситуацій й кризових станів. Н. Мринській вдалося вперше поєднати надбання екзистенціальної філософії С. К'єркегора та метаантропології Н. Хамітова для вивчення проблем інвалідності, що надало можливість розкрити синтез індивідуального світосприйняття людини з інвалідністю, показ типу «Естет» як людини буденності, типу «Етик» як людини граничного буття, типу «Духовно-релігійна особистість» – як людини метаграничного виміру буття. Окремим здобутком дисертаційного дослідження є раритетне розведення понять «терпимість» та «толерантність» і запровадження неологізму «прияття» для позначення мужності трансцендування до взаємного комунікативного порозуміння, взаємопроникнення людей у своїй духовно-душевній цілісності.

Можна вітати неологізм «людина з особливими можливостями» замість сталих «людина з інвалідністю» чи «людина з обмеженими можливостями». Адже така дефініція долає традиційні дещо дискримінаційні смисли, дозволяє людині з інвалідністю не відчувати себе обмеженою чи особливою в негативному розумінні, а мати реальні перспективи подальшого повноцінного розвитку у соціумі.

Ще одним неологізмом стає поняття «компенсаторний нігілізм», яке означає деструктивну екзистенціальну й світоглядну реакцію людини з інвалідністю на граничну ситуацію у кризовій трансформації. Вперше показано шляхи виходу з подібного стану через подолання бездіяльності, через відмову від ролі Жертви і танатофілії – до знайдення власного покликання та соціальної активності на користь собі та іншим.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

При усіх перевагах дисертації Н. Мринської існують деякі аспекти її дослідження, що викликають бажання подискутувати.

1. Вочевидь люди з інвалідністю поділяються на тих, в кого фізичні вади є вродженими й набутими; на тих, в кого травми отримані, так би мовити, у повсякденному житті, та такі, що стали результатом військової служби, захисту Батьківщини. Хотілося б мати більш розгорнутий показ екзистенціальних аспектів буття вказаних особистостей, адже їхній життєвий досвід, переживання й формування мужності, мабуть, кардинально різняться і в часі життя, і в практичному досвіді.

2. В подальшому аналізі екзистенціальної порожнечі як модусу існування людини з інвалідністю хотілося б більшої опори на вже існуючі в науці, зокрема, у дослідженнях Ф. Франкла, ідеї щодо екзистенціального вакууму в бутті особистості й екзистенціальної фрустрації, а також щодо граничного буття в координатах метаантропології Н. Хамітова.

3. У дослідженні майже не знайшли відображення аспекти віртуалізації, цифровізації, високих технологій, ШІ у бутті людей з інвалідністю і як простору їхньої соціальної реалізації, працевлаштування та комунікації, і як віртуального виміру програм реабілітації та інклюзивної освіти.

Проте названі дискусійні аспекти не є принциповими зауваженнями, а скоріш намічають майбутні обрії досліджень теми.

Висновок. Загалом дисертаційне дослідження Мринської Наталії Олександрівни «Мужність бути особистістю в ситуації інвалідності (екзистенціальні та соціокультурні аспекти)» виконано на високому науково-теоретичному рівні, містить в собі інноваційні оригінальні положення та висновки, що мають значну практичну цінність. Представлена робота є цілісним, самостійним і логічно завершеним дослідженням з актуальної проблематики.

Враховуючи актуальність, новизну, значущість результатів дослідження для філософської спільноти, науки і практики, вважаємо, що дисертація Н.О. Мринської заслуговує на позитивну оцінку та відповідає вимогам Постанови Кабінету міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження

Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022, а її авторка Наталія Олександрівна Мринська заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 – «Філософія».

Офіційний опонент:

**Доктор філософських наук, доцент, професор
кафедри філософії Національного технічного
університету України «Київський
політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»**

М.П. Препотенська

